

УДК 342.571:355.01(470:477)

Козирь Дмитро Валерійович

аспірант кафедри конституційного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Kozyr Dmytro

Postgraduate Student of the Department of Constitutional Law

National University "Odesa Law Academy"

ORCID: 0009-0002-2626-6248

DOI: 10.25313/law-2026-3-97-21

ЛОКАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

LOCAL DEMOCRACY: CHALLENGES IN THE CONDITIONS OF RUSSIAN ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Анотація. Вступ. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є основою побудови демократичної держави. Ефективне представництво інтересів громадян на місцевому рівні можливе лише за умови розвинутої системи місцевої демократії.

Понад чотири роки після початку повномасштабного вторгнення, питання збереження демократії в Україні не втратило своєї актуальності. В останні роки ми спостерігаємо великий науковий інтерес до питань місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Збільшується кількість оригінальних та інноваційних досліджень, присвячених децентралізації, її сутності, змісту, принципам та цілям, тенденціям її розвитку, запозиченню позитивного зарубіжного муніципального досвіду та міжнародним стандартам місцевого самоврядування. У цьому контексті питання функціонування місцевої демократії набуває особливого значення в умовах викликів російсько-українського збройного конфлікту.

Мета. Метою дослідження є розкриття викликів для локальної демократії в умовах збройної агресії РФ проти України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання локальної демократії; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині конституційного та муніципального права, зокрема щодо локальної демократії.

В процесі здійснення дослідження було використано такі загальнофілософські методи, як: діалектичний та аксіологічний метод. Окрім того, використано загальнонаукові методи: логічний, аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація, системний метод. Метод узагальнення використовувався при підготовці висновків.

Результати. У статті аналізується практика місцевої демократії, зокрема, питання, пов'язані з військовою агресією російської федерації проти України. Зазначається, що запровадження воєнного стану у зв'язку з повномасштабною агресією російської федерації в Україні створює певні обмеження для громадян у сфері зв'язків з громадськістю та доступу до публічної інформації.

У статті наголошується, що інструменти електронної демократії відіграють важливу роль у забезпеченні взаємодії місцевої влади з місцевими жителями. Зокрема, одним із важливих інструментів місцевої демократії є петиція громадян, яку можна подати в електронному вигляді. Наголошується, що конституційна гарантія подання петиції є непорушною та не може бути обмежена навіть під час війни чи надзвичайного стану.

Наголошується, що одним із інструментів зв'язків з громадськістю, який набирає популярності на державному та місцевому рівнях, є електронні петиції. Зазначається, що електронні петиції є засобом підтримки розвитку демократії, привертання уваги влади до важливих питань, висловлення думок, проблем та пропозицій відповідним органам влади через масові онлайн-петиції. У статті аналізуються особливості електронних консультацій як засобу зв'язків з громадськістю.

Авторське право © Автор(и). Це стаття з відкритим доступом, що розповсюджується відповідно до умов ліцензії Creative Commons Attribution Ліцензія 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Зазначається, що електронні консультації – це вид публічних консультацій, який, серед іншого, передбачає публікацію проектів документів державних органів або питань, що потребують вирішення, з метою отримання пропозицій та коментарів. Одним із найперспективніших інструментів участі громадянської було визначено «бюджет участі», який дозволяє кожному мешканцю подавати власні проекти та голосувати за інші важливі проекти, що фінансуються з місцевого бюджету.

Перспективи. У зв'язку із активним розвитком локальної демократії важливим є дослідження теоретичних та практичних складових цього феномену. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на формах локальної демократії.

Ключові слова: демократія, електронні консультації, звернення громадян, локальна демократія, партисипативний бюджет, петиція, територіальні громади, цифровізація.

Summary. Introduction. Ensuring the rights and freedoms of man and citizen is the basis for building a democratic state. Effective representation of citizens' interests at the local level is possible only under the condition of a developed system of local democracy.

More than four years after the start of the full-scale invasion, the issue of preserving democracy in Ukraine has not lost its relevance. In recent years, we have observed great scientific interest in the issues of local self-government and territorial organization of power in Ukraine. The number of original and innovative studies devoted to decentralization, its essence, content, principles and goals, trends in its development, borrowing positive foreign municipal experience and international standards of local self-government is increasing. In this context, the issue of the functioning of local democracy acquires particular importance in the conditions of the challenges of the Russian-Ukrainian armed conflict.

Purpose. The purpose of the study is to reveal the challenges for local democracy in the conditions of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) regulatory and legal support for the regulation of local democracy; 2) works of domestic and foreign authors conducting their scientific and practical research in the field of constitutional and municipal law, in particular on local democracy.

In the process of conducting the study, such general philosophical methods were used as: dialectical and axiological methods. In addition, general scientific methods were used: logical, analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction and concretization, systemic method. The generalization method was used in the preparation of conclusions.

Results. The article analyzes the practice of local democracy, in particular, issues related to the military aggression of the Russian Federation against Ukraine. It is noted that the introduction of martial law in connection with the full-scale aggression of the Russian Federation in Ukraine creates certain restrictions for citizens in terms of public relations and access to public information.

The article emphasizes that the tools of electronic democracy play an important role in ensuring the interaction of local authorities with local residents. In particular, one of the important tools of local democracy is the petition of citizens, which can be submitted electronically.

It is emphasized that the constitutional guarantee of petition is inviolable and cannot be limited even during war or a state of emergency. It is emphasized that one of the tools of public relations that is gaining popularity at the state and local levels is electronic petitions. It is noted that electronic petitions are a means of supporting the development of democracy, drawing the attention of the authorities to important issues, and expressing opinions, problems and proposals to the relevant authorities through mass online petitions.

The article analyzes the features of electronic consultations as a means of public relations. It is noted that electronic consultations are a type of public consultation, which, among other things, involves the publication of draft documents of state bodies or issues to be resolved for the purpose of receiving suggestions and comments. One of the most promising tools for public participation was identified as the "participatory budget", which allows each resident to submit their own projects and vote on other important projects financed from the local budget.

Prospects. In connection with the active development of local democracy, it is important to study the theoretical and practical components of this phenomenon. In further scientific research, it is proposed to focus on the forms of local democracy.

Key words: democracy, electronic consultations, citizens' appeals, local democracy, participatory budget, petition, territorial communities, digitalization.

Постановка проблеми. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є основою побудови демократичної держави. Ефективне представництво інтересів громадян на місцевому рівні можливе лише за умови розвиненої системи місцевої демократії.

Понад чотири роки після початку повномасштабного вторгнення, питання збереження демократії в

Україні не втратило своєї актуальності. В останні роки ми спостерігаємо великий науковий інтерес до питань місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Збільшується кількість оригінальних та інноваційних досліджень, присвячених децентралізації, її сутності, змісту, принципам та цілям, тенденціям її розвитку, запо-

зиченню позитивного зарубіжного муніципального досвіду та міжнародним стандартам місцевого самоврядування. У цьому контексті питання функціонування місцевої демократії набуває особливого значення в умовах викликів російсько-українського збройного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку локальної демократії та представницьких органів місцевого самоврядування досліджували у своїх працях такі відомі науковці, як Н. В. Мішина, Б. А. Пережняк, Ю. Ю. Бальцій, А. Р. Крусян, М. П. Орзіх, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, С. Була, В. В. Кравченко, В. С. Куйбіда, П. М. Любченко, М. В. Оніщук, М. В. Пітцик, В. Ф. Погорілко та ін.

Огляд дисертаційних досліджень, присвячених локальній демократії у правовому вимірі, дає можливість стверджувати, що найбільше уваги цьому питанню приділяється представниками Одеської (О. М. Баймуратов, В. Р. Барський, А. Р. Крусян, Н. В. Мішина, А. Т. Назарко, О. С. Орловський, О. В. Прієшкіна та ін.) та Київської наукових шкіл конституційного права (О. В. Батанов).

Дисертаційна робота Н. В. Шаповала «Муніципальна реформа в сучасній Україні: конституційно-правовий аналіз» — присвячена дослідженню як національного, так і зарубіжного досвіду реформ місцевого самоврядування, що обумовлено як курсом на європейську інтеграцію України, так і потребою у подоланні залишків елементів радянської політико-правової спадщини, сконструйованої на основі довільного поєднання елементів громадської та державницької концепцій організації муніципальної влади. А. Осипов у дисертації «Місце та роль самоврядних процесів в демократизації сучасного українського суспільства» визначає «важливу роль самоврядування в демократизації життя українського суспільства». С. Була в дисертації «Теоретико-методологічний аналіз локальної демократії як умови та інструменту становлення консолідованої демократії в перехідних суспільствах (на прикладі України)» на підставі інституційного підходу зазначає, що демократія як форма співжиття громадян виявляється на різних рівнях, які відрізняються своєю структурою.

Професор М. П. Орзіх присвятив багато праць наукового характеру проблемам становлення місцевого самоврядування в Україні. Українські дослідники — В. Журавський, В. Сєрьогін, О. Ярмиш визначають місце самоврядування як специфічну форму публічної влади, яка самостійно реалізується суб'єктами місцевого самоврядування шляхом вирішення в рамках законодавства питань місцевого значення і не входить у систему державної влади. М. Баймуратов у виданні «Європейська хартія локальної демократії від «А» до «Я»: Науково-практичний коментар Європейської хартії місцевого самоврядування» висвітлює правову природу міжнародних стандартів

місцевого самоврядування та їх значення в конституційному праві держави. У монографії О. В. Батанова «Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики» висвітлюються концептуальні проблеми теорії муніципальної влади в Україні. Необхідно вказати такі праці Н. В. Мішиної, як монографії «Органи самоорганізації населення: минуле, сучасне, перспективи», «Конституційно-правове регулювання діяльності органів самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження», та низка статей, серед яких до найбільш сучасних належать такі праці, опубліковані у фахових журналах, як «Вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів: проблеми конституційної теорії та практики», «Законопроекти для розвитку локальної демократії в Україні», «Конституційна регламентація місцевого самоврядування в Україні: сучасність та перспективи» та багато інших.

Питання аналізу місцевої демократії в контексті викликів збройної агресії російської федерації проти України розглядається: у працях В. Панкратової у статті «Вплив воєнного стану на використання електронних інструментів демократії», де наголошується, що важливе місце займають інструменти електронної демократії, за допомогою яких органи місцевого самоврядування можуть взаємодіяти з місцевими жителями; у роботі Ю. Балцій «Особливості повноважень органів державної влади в умовах воєнного стану», де зазначається, що в умовах воєнного стану органи державної влади в Україні почали відігравати вирішальну провідну роль; у працях науковців О. Батанова «Тенденції розвитку місцевого самоврядування в Україні у фокусі конституційно-правової відповідальності» та М. Видюк «Розвиток електронного самоврядування в Україні», де наголошується, що сучасні тенденції розвитку конституційного права, демократії загалом та муніципальної демократії зокрема передбачають підвищення ролі та відповідальності територіальних громад. Метою цього дослідження є аналіз місцевої демократії на практиці: виклики в контексті збройної агресії Російської Федерації проти України.

Метою статті є розкриття викликів для локальної демократії в умовах збройної агресії РФ проти України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання локальної демократії; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині конституційного та муніципального права, зокрема щодо локальної демократії.

В процесі здійснення дослідження було використано такі загальнофілософські методи, як: діалектичний та аксіологічний метод. Окрім того, використано загальнонаукові методи: логічний, аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація, системний метод. Метод узагальнення використовувався при підготовці висновків.

Виклад основного матеріалу. Вчений З.В. Трофімов зазначає, що «поняття «демократія» з давньогрецьких часів розумілося як «народовлада» [14, с. 76]. За словами Г.В. Музиченка, Б.Я. Кофмана, «місцева демократія — це здатність мешканців визначати суспільство, в якому вони живуть, та доступ до демократичних засобів участі. Це також означає, що влада прислухається до думок громадян. Шлях становлення та розвитку місцевої демократії та її інституційні прояви на місцевому рівні, зокрема ті, що пов'язані з правами людини» [11, с. 129].

Демократичний характер Української держави проголошено у ст. 1 Конституції України [1]. Громади за Конституцією України мають права та свободи, які гарантуються державою шляхом створення ефективного механізму реалізації цих прав. На місцевому рівні право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в рамках Конституції та законів України гарантується як через представницькі органи місцевого самоврядування, так і безпосередньо.

Сьогодні вкрай необхідна громадська підтримка та ефективна комунікація між владою та суспільством. Під час вирішення цього питання особлива увага приділяється використанню засобів, методів, прийомів та процедур соціокультурних технологій для реалізації цих прав, спрямованих на забезпечення діалогу, врахування та цілеспрямоване формування громадської думки, стимулювання громадянської активності, підвищення авторитету органів місцевого самоврядування та довіри до них. Слід також зазначити, що органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію найбільшого переліку прав громадян та мають більше можливостей та форм взаємодії з іншими елементами конституційно-правового механізму державного управління. Тому партисипативна демократія на місцевому рівні становить особливий інтерес для громадянського суспільства та влади.

Дослідники Г.В. Музиченко, Б.Я. Кофман наголошують, що «локальний рівень демократії — це фундаментальна просторова сфера, в якій безпосередньо та ефективно реалізуються принципи та механізми організації політичного життя суспільства в демократичній формі загальної моделі, що за своєю природою є своєрідною мініатюрною версією глобальної демократії на локальному рівні» [11, с. 128]. На думку вищезгаданих науковців, «шлях становлення та розвитку місцевої демократії та її інституційний прояв у місцевому самоврядуванні безпосередньо пов'язаний з питаннями прав і свобод людини, у тому числі на місцевому рівні.

Місія або перегляд правової ситуації та правового стилю здійснюється в реальній системі координат: від «держава — особа» до «особа — місцеве самоврядування — держава» [11, с. 129]. Відповідно до статті 140 Конституції України та статті 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», основним

суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій та повноважень є територіальна громада.

Стаття 143 Конституції України встановлює, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації та установи, а також здійснювати контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції. Участь громадськості в місцевому самоврядуванні можлива шляхом використання численних засобів: вибори до місцевих рад; місцеві референдуми; громадські слухання; ініціювання питань на розгляд сесії ради; доручення виборців; вплив на діяльність місцевих органів влади через громадські організації; звернення громадян (як колективні, так і особисті); збори громадян за місцем проживання; формування органів самоорганізації населення; формування громадських рад, інших консультативних та дорадчих органів; соціологічні опитування; громадська експертиза діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування тощо.

Наразі в Україні використовується лише кілька відомих форм прямої демократії. Волевиявлення народу залежить від сучасної соціально-політичної реальності. За правового режиму воєнного стану, який діє в Україні з 24 лютого 2022 року, не всі форми прямої демократії реалізуються [13, с. 35]. Незважаючи на це, за словами Т.В. Корневої, «воєнний стан значно посилив розвиток місцевого самоврядування» демократія як сполучна ланка між децентралізацією та європейською інтеграцією. Саме місцева демократія та своєчасна децентралізація допомогли Україні продемонструвати реальний прогрес у політичному розвитку та взаємодопомозі із сусідніми європейськими країнами» [9, с. 20].

Якщо до військової агресії Російської Федерації проти України головною інституційною перешкодою на шляху європейської інтеграції була невирішена проблема розподілу влади між виконавчими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, то воєнний стан об'єднав зусилля всіх гілок влади заради головної мети: захисту суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної безпеки та безпеки. Тому в сучасних складних умовах права людини стали не лише однією з головних проблем правової доктрини, а й практики конституційного права, особливо щодо сут-

ності та феномену державної влади і, насамперед, державної влади, включаючи її принципи, завдання та цілі, основні напрямки реалізації муніципальної політики та політики громадянського суспільства в містах, боротьбу з екологічними загрозами на муніципальному рівні, нарощування цифрового потенціалу територіальних громад тощо.

Вчений О. В. Батанов наголошує на «важливості та значенні забезпечення прав людини на міжнародному рівні та національному, насамперед конституційному, регулюванні» та вважає, що «ідея цінності... людина, її права та свободи, її життя та гідність дуже чітко проявляється та стверджується на місцевому рівні — у рамках структур місцевого самоврядування та самоврядування села та сільського соціуму» [4, с. 20–21]. Тому формування нової демократичної держави в цьому контексті безпосередньо пов'язане з розвитком та практичною реалізацією принципово нових для нас правозахисних відносин, з вирішенням загальнонаціональних, регіональних, місцевих проблем у цій сфері. Згідно зі ст. 64 Конституції України, під час воєнного або надзвичайного стану обмежувати права і свободи із зазначенням строку дії цих обмежень (крім передбачених ст.ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 56, 55, 55, 61, 62, 63 Конституції).

Згідно з частиною першою статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», під час воєнного стану забороняється, серед іншого, проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнського референдуму; проведення страйків, мітингів та публічних демонстрацій. Тому в період дії воєнного стану заборонені не всі форми прямої місцевої демократії, а лише вибори та референдуми, страйки, а також масові зібрання та мітинги.

Вчений Д. І. Кравченко пояснює, що «на сучасному етапі розвитку суспільства демократичні зміни створюють нові способи взаємодії держави та громадян. У сучасному світі межі демократії значно розширилися та включають не лише участь у виборах, референдумах, мітингах, а й електронне спілкування громадян, громадських організацій з органами влади, наявність у відкритому доступі інформації про діяльність певного органу, використання електронних петицій тощо» [10, с. 10].

У сучасному світі, зокрема у сфері реформування місцевого самоврядування, впровадження складних цифрових тенденцій, зокрема в муніципальному вимірі, полягає у впливі та поширенні інформації та цифровізації муніципального права. Інформація пронизує все життя суспільства і тому, без перебільшення, можна сказати, що сучасні територіальні громади живуть в епоху глобальної цифрової трансформації. М. В. Видюк наголошує, що «оцифрування процесу демократизації суспільства призвело до появи «електронної демократії», яка забезпечує

взаємодію суспільства та апарату державного управління» [5, с. 20].

Сьогодні електронна демократія є стандартом демократизації суспільства, що є важливою ознакою формування інформаційного суспільства. А. Янсон, Я. Семенченко наголошують, що «світові електронні демократії змушують країни усвідомлювати, що єдиний спосіб побудови традиційної демократії — це прийняття рішень, але вжиття рішучих заходів у цьому напрямку» [15, с. 72–74]. Тому впровадження кібернетичних методів, ІТ-технологій та цифровізації в муніципальне життя не лише відкрило нові горизонти та розвиток муніципального права, а й створило широкі можливості для реалізації більшості прав людини та територіальних (політичних, економічних, соціальних тощо) суспільства.

На слушну думку О. В. Батанова, «в результаті цифровізації муніципальних правових питань відбулися структурні зміни, а також формально-логічні зв'язки та відносини в житті територіальних громад («суспільство та смартфон», «цифровий потенціал суспільства», «цифрове суспільство»), виборчому та референдумному процесі (електронні правозахисні сервіси, захист прав комуналів), електронних консультаціях тощо — зверненнях, сервісних функціях, що сприяють вирішенню повсякденних проблем міста («Відкрите місто», «Карта звернень»), різноманітних чат-ботах, за допомогою яких можна отримати миттєву відповідь від влади» [4, с. 23–24]. І саме у воєнний час зросла роль соціальних мереж та месенджерів як каналів отримання інформації для мешканців громад. Більшість місцевих органів влади швидко реагують на виклики сьогодення, створюючи або вдосконалюючи свої офіційні сторінки у Facebook, канали та групи у Viber та Telegram.

Важливим завданням місцевих органів влади є підвищення рівня інформаційної грамотності мешканців, зміцнення довіри до надійних та офіційних каналів зв'язку. У цьому плані вирішальну роль відіграють інструменти електронної демократії, за допомогою яких органи місцевого самоврядування можуть взаємодіяти з мешканцями територіальних громад. Одним з інструментів є звернення громадян, які також можуть подаватись в електронному вигляді. Звернення громадян — це письмові або усні звернення, скарги та електронні звернення.

Під час воєнного стану цей спосіб участі набув поширення, оскільки зросла потреба в консультаціях з питань соціального обслуговування, реконструкції житла та інших нагальних питань [2]. Згідно зі статтею 40 Конституції України, кожен має право індивідуально, колективно або особисто подати письмове звернення до державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових та військовослужбовців цих органів, які зобов'язані розглянути звернення та надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Ця гарантія є непорушною та не може бути обмежена навіть під час воєнного

або надзвичайного стану (відповідно до статей 22, 64 Конституції України) [1].

Незважаючи на те, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися певні обмеження прав і свобод із зазначенням терміну дії цих обмежень. Наступним інструментом є електронні консультації — «форма публічних консультацій, яка передбачає, серед іншого, публікацію проектів документів органів державної влади або питань, що потребують вирішення, прийняття пропозицій та зауважень» [7, с. 41]. Електронні консультації є однією з форм участі депутатів сільської, селищної, міської територіальної громади в місцевому самоврядуванні. Оскільки електронні консультації є відносно новим досвідом електронної участі в Україні, на думку В. О. Панкратової, «важливо розширити освітньо-інформаційну кампанію щодо ефективних механізмів впровадження цього інструменту, інакше, хоча цей інструмент має лише формальну реалізацію, він існує де-юре, але на практиці є неефективним» [12, с. 108]. Більше того, електронні консультації проводяться з метою:

- залучення членів територіальної громади до вирішення та узгодження питань місцевого значення;
- забезпечення можливостей вільного доступу членів територіальної громади до інформації про діяльність органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та обслуговуючого персоналу, а також забезпечення публічності, відкритості та прозорості їхньої діяльності;
- вивчення думок членів територіальної громади щодо діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;
- визначення оптимальних та ефективних шляхів вирішення питання, формування концептуальних основ місцевої політики тощо.

Одним із засобів участі громадськості є «бюджет участі», історія якого починається у 2015 році [6]. Цей механізм став своєрідною «вигідною угодою» між місцевою владою та суспільством, а також новою можливістю для діалогу, дозволяючи кожному мешканцю країни просувати власні проекти та голосувати за інші важливі проекти, що фінансуються з місцевого бюджету. 11 березня 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 252 «Про деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» [3]. Цей нормативний документ фактично передбачав легалізацію місцевих доходів та видатків на власний розсуд, для протидії російській агресії, зміцнення територіальної цілісності та недоторканності державного суверенітету.

На практиці положення цього закону використовуються для спрямування бюджетних коштів на програми підвищення обороноздатності країни. Однак територіальні громади поступово повертаються до використання спільного бюджету. Тому державний бюджет є механізмом взаєморозуміння між владою та суспільством, засобом, який дозволяє кожному мешканцю відчувати себе причетним та відповідальним за те, якою є його громада. Поєднання цих та інших факторів має не лише науково-теоретичне, а й, перш за все, практичне значення: у контексті розвитку міжнародних стандартів у сфері прав людини, запозичення зарубіжного досвіду, вдосконалення національного законодавства, реформ у сфері децентралізації, вирішення конкретних стратегічних та актуальних питань формування реального механізму місцевого самоврядування, формування місцевого самоврядування для забезпечення прав людини, в тому числі в контексті викликів сьогодення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити висновок, що місцева влада дуже швидко відреагувала на виклики воєнного стану щодо інформування та залучення мешканців громад, оскільки це безпосередньо впливало на життя та безпеку людей у громадах. Були створені або посилені нові або існуючі канали зв'язку для поширення суспільно необхідної інформації у воєнній ситуації, наприклад, інформації про гуманітарні коридори або доставку гуманітарної допомоги. Також розпочалася боротьба з дезінформацією та маніпуляціями. Однак, з посиленням заходів інформаційної безпеки, частина суспільно важливої інформації про діяльність державних органів все частіше приховується, якщо тільки вона не стосується обороноздатності або загрози територіальній цілісності. Тому електронні засоби демократії набувають дедалі більшого значення в контексті військового звання. Дійсно, в сучасних умовах надзвичайно важливо, щоб органи місцевого самоврядування не відмовлялися від використання інструментів участі громадськості, офіційно передбачених статутами чи нормативними актами. Залежно від рівня безпеки та можливостей кожного регіону можуть використовуватися гнучкі форми участі, такі як електронні громадські консультації, дистанційні конференції, опитування мешканців, електронні петиції тощо.

У зв'язку із активним розвитком локальної демократії в подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на дослідженні теоретичних та практичних складових цього феномену, а саме на формах локальної демократії.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2026).
2. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80/ed20141026/comp20040106> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану : Постанова КМУ від 12.03.2022 року № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF> (дата звернення: 20.02.2026).
4. Батанов О. В. Людський вимір децентралізації в умовах викликів російсько-української війни. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2023 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, доц. Р. В. Бедрія].* Київ; Львів; Щецин : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 208 с. С. 23–24.
5. Видюк М. В. Розвиток електронного самоврядування в Україні. *Країні практики децентралізації: досвід країн ЄС для України*: матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 27 травня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. 95 с. С. 20–23.
6. Єдина система місцевих петицій. URL: <https://e-dem.in.ua> (дата звернення: 18.02.2026).
7. Інструменти е-демократії у містах України. Інформаційно-аналітичний довідник. А. Ємельянова М. Довбенко, П. Завадська, Д. Хуткий, С. Лобойко, М. Наход; За ред. С. Лобойка, М. Находа, Д. Хуткого. Київ, 2017. 58 с.
8. Існуючі форми локальної демократії та механізми їх правового регулювання. О. Бойко. К., Центр політико-правових реформ, 2023. 135 с.
9. Корнева Т. В. Роль децентралізації у вдосконаленні системи управління публічними фінансами під час воєнного стану. *Країні практики децентралізації: досвід країн ЄС для України* : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 27 травня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. 95 с. С. 20–23.
10. Кравченко Д. І. Електронна демократія. *Країні практики децентралізації: досвід країн ЄС для України*: матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 27 травня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. 95 с. С. 23–26.
11. Музиченко Г. В., Кофман Б. Я. Навчальний посібник з дисципліни «Регіональна політика і локальна демократія» [для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти галузі знань «Політологія» денної та заочної форми навчання]. Одеса : Університет Ушинського, 2024. 196 с.
12. Панкрагова В. О. Вплив воєнного стану на використання електронних інструментів демократії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 105–109. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-conte> (дата звернення: 17.02.2026).
13. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 роках: аналіт. доп. / [Каплан Ю., Скворцова В., Валецький О. та ін.]; за ред. В. Потапенка, Ю. Каплан, Ю. Тищенко, В. Токмана. Київ: НІСД, 2024. 47 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.15>
14. Трофимова З. В. Теорія держави і права : навчальний посібник для студентів та учнів. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2004. 176 с.
15. Янсон Я., Семенченко А. Особливості процесу демократизації в Україні, що негативно впливають на становлення та розвиток електронної демократії. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2020. Вип. 1. С. 72–74.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Zakon Ukrainy "Pro zvernennia hromadian" vid 2 zhovtnia 1996 roku № 393/96-VR*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80/ed20141026/comp20040106> [in Ukrainian].
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *Deiaki pytannia zabezpechennia funktsionuvannia informatsiino-komunikatsiinykh system v umovakh voiennoho stanu: Postanova № 263 vid 12 bereznia 2022 roku*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF> [in Ukrainian].
4. Batanov, O. V. (2023). Liudskiy vymir detsentralizatsii v umovakh vyklykiv rosiisko-ukrainskoi viiny. In O. V. Batanov & R. V. Bedrii (Eds.), *Detsentralizatsiia publichnoi vlady v Ukraini: Zdobutky, problemy ta perspektyvy* (pp. 23–24). Kyiv; Lviv; Szczecin: Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
5. Vydiuk, M. V. (2022). Rozvytok elektronnoho samovriaduvannia v Ukraini. In *Krashchi praktyky detsentralizatsii: Dosvid krain YeS dlia Ukrainy* (pp. 20–23). Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
6. *Iedyna systema mistsevykh petytsii*. (n.d.). Retrieved from <https://e-dem.in.ua> [in Ukrainian].
7. Yemelianova, A., Dovbenko, M., Zavadska, P., Khutkyi, D., Loboiko, S., & Nakhod, M. (2017). *Instrumenty e-demokratii u mistakh Ukrainy*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Boiko, O. (2023). *Isnuiuchi formy lokalnoi demokratii ta mekhanizmy yikh pravovoho rehuliuвання*. Kyiv: Tsentr polityko-pravovykh reform [in Ukrainian].

9. Korneva, T. V. (2022). Rol detsentralizatsii u vdoskonalenni systemy upravlinnia publichnymy finansamy pid chas voiennoho stanu. In *Krashchi praktyky detsentralizatsii: Dosvid krain YeS dlia Ukrainy* (pp. 20–23). Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
10. Kravchenko, D. I. (2022). Elektronna demokratiia. In *Krashchi praktyky detsentralizatsii: Dosvid krain YeS dlia Ukrainy* (pp. 23–26). Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
11. Muzychenko, H. V., & Kofman, B. Ya. (2024). *Rehionalna polityka i lokalna demokratiia*. Odesa: Ushynsky University [in Ukrainian].
12. Pankratova, V. O. (n.d.). Vplyv voiennoho stanu na vykorystannia elektronnykh instrumentiv demokratii. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 105–109. Retrieved from <https://app-journal.in.ua/wp-content> [in Ukrainian].
13. Kaplan, Yu., Skvortsova, V., Valevskiy, O., et al. (2024). *Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini u 2023–2024 rokakh*. Kyiv: NISD. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.15> [in Ukrainian].
14. Trofymova, Z. V. (2004). *Teoriia derzhavy i prava*. Donetsk: BAO [in Ukrainian].
15. Ianson, Ya., & Semenchenko, A. (2020). Osoblyvosti protsesu demokratyzatsii v Ukraini, shcho nehatyvno vplyvaiut na stanovlennia ta rozvytok elektronnoi demokratii. *Zbirnyk naukovykh prats NADU*, (1), 72–74 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026

Дата публікації: 31.03.2026